

Är det lönsamt att producera ekologiskt?

Maria Tunberg, SLU Ekologisk produktion och konsumtion (Epok)

Sverige har som mål att öka dels jordbruksmarken som används till ekologisk produktion, dels konsumtionen av ekologiska varor. För att nå dessa mål behöver ekologisk produktion bli attraktivare och mer lönsam. Men vad vet vi egentligen om lönsamheten inom ekologisk produktion? I detta faktablad tittar vi närmare på vad forskare säger om lönsamhet i relation till ekologisk lantbruksproduktion och konsumtion samt beskriver några aspekter centrala för ekonomin på den ekologiska gården.

Det finns många faktorer som påverkar lönsamheten i en verksamhet och det gäller även för den ekologiska gården. Lantbrukarens målsättning med verksamheten och kunskap om både ekologiskt jordbruk och ekonomi spelar roll. Det finns dock åtminstone fem faktorer som ofta diskuteras i relation till lönsamhet i ekologisk lantbruksproduktion, nämligen mervärden, offentlig upphandling, avkastning, kostnader, samt ersättningen för att ställa om till och driva ekologisk produktion.

Mervärden

Ekologisk växtodling och djurhållning levererar väl när det gäller flera olika hållbarhetsaspekter, till exempel djurvälstånd och biologisk mångfald. Dessa aspekter bidrar med viktiga sociala- och miljömässiga värden, men de är också viktiga från ett ekonomiskt perspektiv. Anledningen är att konsumenternas betalningsvilja påverkas av flera olika saker, däribland de mervärden de uppfattar att en produkt har. För konsumenter till ekologiska produkter är just de hållbarhetsrelaterade mervärdena viktiga och bidrar därmed till att ett högre pris kan tas ut för ekologiska varor.

Konsumentens betalningsvilja

Många konsumenter vill göra hållbara val när det kommer till inköp av livsmedel. Det finns också en stor mängd olika märkningar som är tänkt att underlätta för konsumenten att köpa hållbart. Beslutsprocessen när det kommer till individens val av mat är dock komplex. Forskning visar på flera faktorer som påverkar konsumentens val av en viss vara, till

exempel kvalitet, hälsa, lokalproducerat, djurvälstånd, samt tillgänglighet. De faktorer som bidrar till att en konsument väljer bort ett hållbart alternativ är oftast pris och tidsbegränsningar.¹

Hur kan lantbrukaren skapa högre mervärden?

Fokus på specifika kundsegment kan bidra till värdeskapande i den ekologiska värdekedjan. Analys av kundernas betalningsvilja kan hjälpa producenten att besluta vilka produkter de ska satsa på. Det kan till exempel vara kunder med särskilt intresse för miljö- och hälsofrågor. Distributionskanalerna är också viktiga ur ett värdeskapande perspektiv där kortare värdekedjor och mer direkt distribution ökar möjligheten till mervärde. Det är också viktigt för producenten att möta kundernas förväntan på produktens kvalitet och förpackning.²

Vem gynnas av de ekologiska mervärdena?

De aktörer som står närmast slutkonsument har ofta mest makt över prissättningen och försäljningsvolymerna. Det skapar en maktbalans som resulterar i att lantbrukaren har mindre inflytande över prissättning och att lantbrukaren får ut en mindre del av det mervärde som kunden betalar för den ekologiska varan. Detta är särskilt tydligt för produkter som förädlats. Det finns studier som visar att denna obalans avseende fördelningen av mervärdet återfinns både i värdekedjor dominerade av stora återförsäljare och inom värdekedjor med mindre mer specialiserade ekologiska återförsäljare.³

Krav på ekologisk mat i det offentliga

I handlingsplanen för den svenska livsmedelsstrategin som antogs av den dåvarande regeringen 2017 finns ett mål om 60 procent ekologiska livsmedel i offentlig sektor till år 2030. Detta mål medför att offentlig verksamhet i Sverige, genom så kallad grön upphandling, påverkar marknaden för ekologiska produkter. Andelen ekologiska livsmedel i det offentliga köket idag utgör 41 procent⁴ (mätt i vikt), därmed bör målsättningen bidra till en ökad marknad för ekologisk mat och driva på försäljningen. Något som, åtminstone i teorin, kan bidra till bättre lönsamhet för de ekologiska gårdarna.

Offentlig upphandling av ekologiskt har bara indirekt påverkan på lantbrukaren

Offentlig upphandling som styrmedel för att öka arealen ekologisk brukad mark är emellertid omdiskuterat. En avhandling från Umeå universitet visar på en positiv koppling mellan svenska kommuners inköp av ekologisk mat och mängden ekologisk jordbruksmark, vilket tyder på att grön upphandling kan bidra till en ökad produktion av ekologiska livsmedel⁵. Forskare vid Agrifood Economics Centre menar dock att offentlig upphandling är ett kostsamt sätt att driva på den arealökning som krävs för att nå målet om 30 procent ekologisk jordbruksmark i Sverige till år 2030⁶. Kritiken bygger på att målet för offentlig upphandling riktar sig till det offentligas inköp av livsmedel, inte inköp av jordbruksprodukter direkt från lantbrukaren. Detta innebär i sin tur att den prisprenie som kommer med inköpet av ekologiska livsmedel inte i första hand tillfaller lantbrukaren och därmed inte heller har en direkt påverkan på den areal som används för ekologisk produktion. Det får därmed inte heller en direkt påverkan på den ekologiska gårdens lönsamhet.

Avkastning

Ekologisk produktion ger lägre avkastning än konventionell, både avseende växtodling och djurhållning. Lägre avkastning medför färre kilo och ett mindre antal produkter vilket kan påverka lantbrukarens ekonomi negativt. Såväl förespråkare till ekologisk produktion som mer kritiska röster pekar på ett behov av att öka produktiviteten, på fälten och i stallarna. Balansen mellan höga sociala- och miljömässiga värden å ena sidan och hög avkastning å andra sidan är dock komplex. Det finns en risk att en produktivitetssökning sker på bekostnad av andra viktiga värden i den ekologiska produktionen. Om detta kan du läsa mer i rapporten Höjd avkastning i ekoproduktionen – vilka värden måste värnas?⁷

Kostnader

Kostnaderna för att bedriva lantbruk kommer till exempel från inköp av insatsvaror, kostnader kopplade till den dagliga driften av verksamheten, och investeringskostnader för stallar och maskiner. Det är dock stora skillnader mellan gårdar och över tid och det är därför svårt att ge en generell bild av kostnadsläget

FAKTORER SOM KAN BIDRA TILL LÖNSAMHET PÅ EKOLOGÅRDEN

- Lantbrukarens målsättning med verksamheten och kunskap om både ekologiskt jordbruk och ekonomi.
- Fokus på de kundsegment som kan tänka sig betala för de miljömässiga mervärden ekologiska varor bidrar med.
- Kortare värdekedjor och mer direkt distribution till konsumenten.
- Ökad produktivitet, på fälten och i stallarna.
- Låga kostnader för vissa insatsvaror, till exempel växtskyddsmedel.

för ekologisk produktion. För att lyfta några aspekter kan nämnas att den begränsade användningen av växtskyddsmedel inom ekologisk produktion bedöms bidra till en lägre kostnad för inköp av kemikalier jämfört med konventionell produktion. Där emot bedöms till exempel priset på utsäde, mängden utsäde som krävs, kostnader för gödsel och gödselspridning ibland medföra högre kostnader^{8,9,10}.

Ersättning

Den som bedriver certifierad ekologisk växtodling eller djurhållning kan söka ersättning hos Jordbruksverket. Myndigheten betalar även ut ersättning för omställning till ekologisk produktion. Syftet med ersättningen är att bidra till en ökad ekologisk produktion i Sverige. Ersättningsnivåerna presenteras på Jordbruksverkets hemsida¹¹. Nivåerna kan ändras upp och ner beroende på hur många som söker stöd, detta då det finns en viss summa medel avsatt för olika grödor och djur.

Agrifood Economics Centre har i flera studier undersökt effektiviteten i ekologisk produktion. Med effektivitet menas här skillnaden mellan intäkter och kostnader. Resultaten från studierna varierar något, där vissa tyder på att det inte finns några större skillnader i effektivitet mellan ekologiska och konventionella lantbruk⁸, medan andra visar på att ekologiska växtodlings-, mjölk- och nötköttsgårdar har en lägre effektivitet än konventionella¹⁰. Anledningen till skillnaden är bland annat att den ekologiska produktionen förvisso har lägre kostnader för kemikalier och högre priser ut till kund, men samtidigt lägre avkastning.

Den ersättning som ekologisk produktion är berättigad till kan kompensera för de ekonomiska nackdelarna de ekologiska gårdarna upplever. Det medför att med ersättningen inräknat så visar många ekologiska gårdar på en bättre effektivitet än de kon-



ventionella. Ersättningen spelar därmed en viktig roll i att skapa lönsamhet i ekologisk produktion och samtidigt miljömässiga vinster för samhället.

Är det lönsamt att ställa om?

Forskning visar att lantbrukare som ställer om från konventionell till ekologisk produktion ser en ökning i lönsamhet.¹² Då ersättningen för ekologisk produktion spelar en viktig roll för lönsamheten på gården har ökning i ersättning bidragit positivt till utvecklingen av lönsamheten i den ekologiska produktionen. Att verksamheten blir mer lönsam efter omställning visar också på att ersättningen är högre än omställningskostnaderna.

Det är dock inte alla typer av produktionsinriktning som får en positiv utveckling på lönsamheten vid omställning till ekologiskt. För mjölk-, ägg- och köttproducenter förbättras lönsamheten, vilket framför allt bedöms bero på det ökade värdet på ekologiska animalie- och mejeriprodukter. Lönsamheten inom växtodlingen är dock relativt oförändrad vilket bedöms bero på högre kostnader för att ställa om denna typ av verksamhet i kombination med en lägre prispremie på ekologiska spannmålsprodukter.

Eftersom det kostar att ställa om medför det tuffare ekonomiska förutsättning inledningsvis, medan möjligheterna till ökad lönsamhet växer över tid.

Det är dock mer än ekonomiska värden som påverkar lantbrukare i beslutet att driva ekologisk respektive konventionell produktion. I en europeisk studie¹³ fann forskarna att både konventionella och ekologiska lantbrukare drivs av värden så som "livskvalitet", "lycka" och "stolthet". De lantbrukare som driver ekologisk produktion drivs dock även, och i större utsträckning, av värden så som "holistiskt synsätt" och "hälsa och säkerhet i samhället". ■

För att öka den ekologiska produktionen i Sverige behöver fler spannmålsproducenter ställa om och för att detta ska ske är ytterligare insatser nödvändiga. Det räcker inte med att lönsamheten förblir oförändrad när spannmålsproducenter ställer om till ekologisk produktion – lönsamheten behöver öka.¹²

Referenser

- ¹ Ran et al. (2022). Information as an enabler of sustainable food choices: A behavioural approach to understanding consumer decision-making, *Sust Prod Cons* 31, 642-656.
- ² Mili, S. and Arfa, I. (2020). Uncovering Value Creation Factors in Organic Food Supply Chains, *Int. J. Food System Dynamics*, 11 (5), p. 503-521.
- ³ Hur fördelas mervärden i den ekologiska livsmedelskedjan? SLU-nyhet, Externwebben (slu.se).
- ⁴ Ekologiskt i offentlig sektor. Marknadsrapport Ekomatcentrum.
- ⁵ Lindström (2021). Food for Thought: Essays on Green Public Procurement and the Market for Organic Food (diva-portal.org).
- ⁶ Att upphandla ekologisk odling – höga kostnader och en låg träffsäkerhet. Fokus Nummer 2021:2. AgriFood Economics Centre.
- ⁷ Ullvén (red) (2020). se-yield_webb.pdf (slu.se).
- ⁸ Mot en miljövänlig växtodling – hur påverkas gårdens ekonomi? Policy Brief 2022:4. AgriFood Economics Centre.
- ⁹ Skillnad i lönsamhet mellan ekologisk och konventionell odling 20130425 (ekolantbruk.se).
- ¹⁰ Strukturomvandling och effektivitet i det svenska jordbruket. PM 20150114. AgriFood Economics Centre.
- ¹¹ Ersättning för ekologisk produktion (jordbruksverket.se).
- ¹² Ersättning för ekologisk produktion och företagens ekonomi. Rapport 2020:5. AgriFood Economics Centre.
- ¹³ Leduc et al. (2023) Farmers' perceived values in conventional and organic farming: A comparison between French, Irish and Swedish farmers using the Means-end chain approach. *Ecological Economics*, 207, 107767.



Författare

Maria Tunberg är knuten till Epok på deltid för att arbeta med frågor om ekologisk produktion och konsumtion ur ett företagsekonomiskt perspektiv. Maria arbetar annars på konsultföretaget Analysis Mason och som forskare på Institutionen för ekonomi vid SLU. Maria har ett långt förflutet på SLU både som student och forskare. Däremellan arbetade hon även på Energimyndigheten. Hennes doktorsavhandling handlade om tillväxtprocesser i små och medelstora företag i lantbruks- och livsmedelsbranschen.

Foton: iStock Miniseries, Anders Lunneryd, iStock SimonSkafar
Layout & redigering: Karin Ullvén.

SLU Ekologisk produktion och konsumtion (Epok)

SLU Ekologisk produktion och konsumtion (Epok) vid Sveriges lantbruksuniversitet arbetar med kunskapsförmedling och kommunikation samt initiering och samordning av forskning och utbildning om ekologiskt lantbruk och ekologisk mat.

🌐 www.slu.se/epok, www.ekofakta.se
✉ epok@slu.se